

Konzonantne značilnosti koroškega, štajerskega in panonskega narečnega prostora (na primeru gradiva Zinke Zorko)

Natalija Ulčnik

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, natalija.ulcnik@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.3.2023.5>

ISBN 978-961-286-694-5

V prispevku so prikazane razvojne značilnosti konzonantov, ki jih je v svojih razpravah za koroški, štajerski in panonski narečni prostor navedla dialektologinja Zinka Zorko. V primerjavi z vokali, ki so doživeli več razvojnih sprememb, je konzonantom praviloma odmerjenega manj prostora, kljub temu pa je v raziskavah Zinke Zorko zajeto bogato jezikoslovno gradivo, ki lahko služi za prikaz in ponazoritev tipičnih konzonantnih značilnosti izbranih narečnih skupin, obenem pa lahko to gradivo predstavlja tudi koristno izhodišče za primerjavo konzonantnih sestavov in iskanje mednarečnih vplivov.

Ključne besede: konzonanti, narečne premene, koroška narečna skupina, štajerska narečna skupina, panonska narečna skupina

The article emphasizes the development characteristics of the consonants, which dialectologist Zinka Zorko has mentioned in her discussions of the Carinthian, Styrian and Pannonian dialect areas. Compared to vowels, which have undergone more developmental changes, consonants have been paid less attention. Still, Zinka Zorko's research covers rich linguistic material that reveals and illustrates the typical consonant features of selected dialect groups. At the same time, her material can also represent a convenient starting point for comparing consonant formations and searching for cross-dialect influences.

Key words: consonants, dialect changes, Carinthian dialect group, Styrian dialect group, Pannonian dialect group

Uvod¹

Dialektologinja Zinka Zorko je slovensko jezikoslovno raziskovanje obogatala s skoraj dvesto znanstvenimi in strokovnimi prispevki ter tremi znanstvenimi monografijami (Zorko 1995, Zorko 1998, Zorko 2005). Posvečala se je zlasti preučevanju slovenskega severovzhodnega narečnega prostora in pri tem natančneje raziskala številna koroška, štajerska in panonska narečja ter govore.² Njene razprave imajo praviloma enotno zastavljeno strukturo, ki se začneja s poglavjem o glasoslovju, v katerem najprej podrobno predstavi vokalne sestave, njihove značilnosti in zgodovinski razvoj, nato pa še posebnosti konzontančnih sestavov.³ Sledi poglavje o oblikoslovju, zatem pa so mestoma dodane tudi značilnosti na drugih jezikovnih ravneh, največkrat skladenjski in besedni. V posameznih primerih so razprave razširjene s slovarčkom/seznamom narečnih leksemov in podatki o izvoru besed, pri čemer je posebna pozornost posvečena medjezikovnim vplivom. Opažene jezikovne značilnosti in posebnosti so večinoma ponazorjene s primeri iz govornih narečnih besedil, pridobljenih na terenu. Ta so ob koncu prispevkov na podlagi zvočnih in tudi video posnetkov zapisana v fonetični transkripciji ter služijo kot gradivo, obenem pa predstavljajo izjemno bogat in pomemben vir za nadaljnje jezikoslovne ter interdisciplinarne raziskave.⁴

Namen prispevka je pregledati, klasificirati in analizirati značilnosti konzontančnih sestavov, ki jih je profesorica navajala v svojih razpravah, zbranih v treh znanstvenih monografijah (Zorko 1995, Zorko 1998, Zorko 2009). Pregledni primerjalni prikaz narečnih konzontančnih značilnosti in specifik je namreč koristen za razumevanje razvojnih zakonitosti slovenskega severovzhodnega narečnega prostora ter prepoznavanje mednarečnih vplivov.

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Podrobneje o dialektološkem delu Zinke Zorko v Jesenšek (2022) in v drugih prispevkih v monografiji *Narečno besedje slovenskega jezika, V spomin na akademkinjo Zinko Zorko* (ur. Marko Jesenšek, 2022).

³ Konzontančne sisteme posameznih narečij je podrobneje predstavil Logar (1996).

⁴ Avtorica podaja tudi dragocene podatke o načinu dokumentiranja gradiva, tj. snemanja na videokasete in prepisovanja govornega besedila: »govorjeno besedilo, prepisano z videokasete, pa kaže značilnosti narečne skladenjske zgradbe in prevzete nemške besede« (Zorko 2009: 168).

Gradivo za analizo

V analizo so bile zajete vse tri monografije Zinke Zorko, v katerih so predstavljeni izsledki raziskav posameznih govorov oz. narečij koroške, štajerske in panonske narečne skupine (prim. tabelo 1).

Tabela 1: Narečja, zajeta v raziskave Zinke Zorko (1995, 1998, 2009)

Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
mežiško narečje (Mežica, Črna, Javor, Kotlje, Šentanel ...)	južnopohorsko narečje s kozjaškim govorom (Hoče, Fram, Oplotnica, Kopivnik, Miklavž na Dravskem polju ...)	haloško narečje (Veliki Vrh, Gradišče, Velika Varnica, Žetale) ⁵
podjunsko narečje (Ojstrica nad Dravogradom, ⁶ Strojna na Koroškem ...)	srednještajersko narečje (vzhodni govori; Ponikva ...)	prleško narečje (Radomerščak, Gomila pri Kogu, Biš, Biserjane ...)
severnopohorsko-remšniško narečje (remšniško podnarečje: ⁷ Mlake, Pernice, Remšnik, Kapla)	kozjansko-bizeljsko narečje (Lesično, Pišece, Kapele)	prekmursko narečje (Cankova, Števanovci, Andovci ...)
prehodni govori, mednarečni vplivi: Pameče pri Slovenj Gradcu (kor.-štaj.), Mislinja (kor.-štaj.) ⁸	prehodni govori, mednarečni vplivi: Šentrupert nad Laškim (sr.štaj.-sr.savinjsko); Štatenberg, Zgornja Sveča, Strmec, Žahenberc (štaj.-pan.)	prehodni govori, mednarečni vplivi: Žetinci (slov.gor.-prekm.), ⁹ Markovci pri Ptuj (prl.-hal.)

Prva monografija (Zorko 1995) je vezana na koroške in štajerske govore v Dravski dolini, druga (Zorko 1998) na haloško narečje in dialektološke raziskave v prleškem, prekmurskem ter štajerskem narečnem prostoru,¹⁰

⁵ Zapisovanje in snemanje govorov je potekalo v krajih Veliki Vrh (vzhodni govor), v Gradišču in Veliki Varnici (osrednja govora) ter v Žetalah (zahodni govor); prim. Zorko (1998: 13). Avtorica je na podlagi raziskav ugotovila, da je haloško narečje razvojno bližje panonski kot štajerski narečni skupini (Zorko 1998: 49).

⁶ Zorko (2009: 19) je z natančno analizo ugotovila, da govor Ojstrice sodi v podjunsko narečje (in ni del mežiškega narečja). Med značilnostmi na soglasniški ravni je izpostavila koroško švapanje in izgovor dvoustničnega *w* (Zorko 2009: 20).

⁷ Zorko (2009: 83) je v remšniškem podnarečju raziskovala stavbarsko izrazje.

⁸ Mislinja izkazuje značilne štajerske reflekse, zato Zorko (2009: 30) utemeljuje njeno umestitev med štajerske govore.

⁹ Soglasniški sestav je bližje slovenskogoriškemu govorom (Zorko 1998: 87).

¹⁰ Upoštevanih je bilo trinajst razprav iz monografije.

tretja (Zorko 2009) pa zajema raziskave vseh treh obravnavanih narečnih skupin.¹¹ Upoštewane so bile razprave, ki izhajajo iz narečnega govora in ga analizirajo, pri čemer je bila posebna pozornost posvečena značilnostim na konzontančni ravni. Avtorica se je osredotočala tudi na koroško-štajerska in štajersko-panonska narečna prepletanja.¹² Prispevki, vsebinsko vezani na raziskovanje specifičnih narečjeslovnih tematik (npr. na naglaševanje, vokalizem, oblikoslovje, skladnjo, leksiko) in na raziskovanje izhodiščno zapisanih besedil (npr. na dialektizme pri Prežihovem Vorancu ali Slomšku), niso bili zajeti.

Značilnosti narečnih analiz in način podajanja ugotovitev

Obravnava konzontančnih značilnosti je v razpravah Zinke Zorko del prikaza glasoslovnih pojavov. Četudi nobena razprava ni namenjena izključno obravnavi konzontančizma, mu je več pozornosti kot običajno odmerjene v prispevkih o gozdarskem in lesarskem izrazju v vzhodnopodjurskem govoru na Pernicah in Mlakah (Zorko 2009: 52–53) ter o stavbarskem izrazju v koroškem remšniškem podnarečju (Zorko 2009: 86–89). Posebnosti razvoja konzontančev so navadno podane opisno in ponazorjene z zgledi, npr. »mehčani *lj* izgubi palatalni element: *k'lä:č*« (Zorko 2009: 175).¹³ Zgledi so zapisani v fonetični transkripciji ali pa so prilagojeni, npr. iz tehničnih razlogov (prim. Zorko 1998: 165) oz. odvisno od publikacije, v kateri je bil prispevek prvotno objavljen. Če zapis ni v skladu s fonetično transkripcijo, so podana natančnejša opozorila o načinu zapisovanja glasov.¹⁴ V fonetičnih opisih so linearno ali strukturirano navedeni zvočniki in nezvočniki ter najpogostejše konzontančne premene – te so zaradi preglednosti lahko podane tudi alinejno (prim. Zorko 1998: 77).

¹¹ Upoštevanih je bilo enaindvajset razprav iz monografije. V njej ni raziskav, vezanih na slovenskogoriško narečje (ta narečni prostor je podrobno raziskala Mihaela Koletnik (2001)).

¹² Problematika, vezana na določanje meja med narečji, iskanje prehodnih govorov in narečnih otokov, je predstavljena v Šekli (2009).

¹³ Premene so lahko prikazane tudi grafično, najpogosteje z znakom $>/<$, redkeje s puščico \rightarrow/\leftarrow , npr. *-lj-* $>$ *-l-*.

¹⁴ Podatek o načinu izgovora posameznih konzontančev načeloma ni podan. Pregleden in izčrpen prikaz načinov zapisovanja glasov, zlasti z ozirom na Ramovševo in Logarjevo transkripcijo, je dostopen v Kenda - Jež (2014).

V analizah so navedene posebnosti posameznih govorov, najdemo zanimive ugotovitve in opozorila, npr.:

- oceno pogostosti pojavov: »švapanje se pojavlja redkeje, večkrat imajo besede dvojnico« (Zorko 2009: 16); »/k/ot proteza je *w* redek; slišala sem ga le v besedi '*Wu:rx* 'Urh'« (Zorko 2009: 53); »/z/vočnik *r* večina Perničanov izgovarja uvularno« (Zorko 2009: 53); »*r*, ki ga vsaj polovica izgovarja uvularno« (Zorko 2009: 86; remšniško podnarečje);
- podatke o (mlajših) mednarečnih vplivih: »Govor Šentruperta nad Laškim spada po Karti slovenskih narečij (1983) v laški govor, v katerem se temeljni starejši štajerski pojavi v novejšem času prekrivajo z nekaterimi dolenskimimi razvoji, vendar kaže šentruperški govor tudi tipične mednarečne značilnosti z vplivi srednještajerskega in srednjėsavinskega narečja« (Zorko 2009: 161);
- prisotnost pojavov z ozirom na starost govorcev (starejši oz. mlajši govorce), npr. »slišati je tudi izgovor trdega *l* kot vpliv štajerskega narečja, zlasti pri starejših govorcih« (Zorko 2009: 16); »/f/onem *r* pogosto izgovarjajo kot jezičkov glas; tak način izgovora je pogost tudi pri osnovnošolski mladini. Pravijo, da *pox'ręe:pnejo*« (Zorko 2009: 86); »večina starejših ljudi govori zadnji uvularni *r*« (Zorko 1995: 24);
- navedbe o verjetnosti razvoja oz. o predpostavljenih medjezikovnih vplivih: »kasneje pa se je v prekmurskem goričkem in ravnskem podnarečju vsak *j* razvil v *g*, *dj*, *dž*, *tj*, *g'*, *k'*, verjetno pod madžarskim vplivom« (Zorko 2009: 363);
- možnosti prepoznavanja govorcev posameznih narečij: »po ritmu in melodiji prepoznamo rojenega Kotulčana – Korošca, četudi se prilagaja knjižnemu glasovnemu sistemu« (Zorko 2009: 17).

Zinka Zorko je kot dialektologinja dokumentirala tudi potankosti na ravni slušnega zaznavanja glasov, npr. »med naglašeno pripono *i* ali *ě* in končnim *a* se razvije komaj slišni (*j*) /.../ '*męj/a* 'imel'« (Zorko 1998: 92). Opozarjala je na posebnosti: »/z/veneči konzonanti so pred pavzo ohranjeni; to je izjemna redkost med slovenskimi govori« (značilnost števanovskega govora; Zorko 1998: 106).¹⁵ Jasno je izrazila, kaj se ji kot poznavalki slovenskih narečij zdi zanimivo, npr. »/z/lasti zanimiva je v tem govoru palatalizacija *k* v

¹⁵ Ohranjanje zvenceh nezvočnikov pred pavzo je zabeleženo tudi v selškem in rožanskem govoru (Škofic 2001: 36).

c« (Zorko 1998: 106).¹⁶ Razprave torej razkrivajo, kaj jo je posebej prevzelo ob analizi narečnih besedil. Njen slog izražanja je jasen in informativno nabit; mestoma je uporabila kakšno frazeološko ali manj pogosto zvezo, npr. *na čigav račun* («le končni *-b* je izgubil zven in na njegov račun se je povečala pogostost *p*»; Zorko 2009: 88), *na rovaš koga/česa* («Pogostost fonema *x* se povečuje na rovaš predloga *k*, saj je *x* pogostejši»; Zorko 1998: 142). Pri podajanju ugotovitev je avtorica uporabljala prvoosebno edninsko izražanje, npr. »/k/ot proteza je *w* redek; slišala sem ga le v besedi *'Wu:rx* 'Urh'« (Zorko 2009: 53); »menim, da gre za mednarečni govor južno od Drave« (Zorko 2009: 252). Na ravni terminologije je npr. uporabljala izraz *šumnik* (ne *šumevec*), ob izrazu konzonantni *sklop*¹⁷ je uporabljala tudi izraz *skupina* (npr. skupina *črě-*, *žrě-*, Zorko 2009: 189; Zorko 1995: 104; skupina *tl*, *dl*, Zorko 2009: 88; skupina *-šč* → *-št'*, Zorko 1998: 107).

Značilnosti konzonantov v obravnavanih narečnih skupinah

Prikaz konzonantnih značilnosti v koroški, štajerski in panonski narečni skupini se v razpravah Zinke Zorko osredinja na razvoj specifičnih glasov, prisotnost soglasniških premen¹⁸ in razlike v primerjavi s knjižnim jezikom. Narečni pojavi so bili za namen tega prispevka izpisani in klasificirani, v nadaljevanju pa so predstavljeni po posameznih fonemih ter primerjalno za vse tri narečne skupine (označene so s K – koroška, Š – štajerska, P – panonska narečna skupina).¹⁹

Fonem *l* (*l̥*, *l'*)

Za koroško narečno skupino je izpostavljeno švapanje, tj. prehod *l* > *w* (pred zadnjimi vokali, pred konzonanti, pred pavzo), npr. *š'la*²⁰/*š'wa* 'šla',

¹⁶ Večkrat je spregovorila o »zanimivostih«, ki nek govor ločujejo od sosednjih govorov (Zorko 1998: 141–142).

¹⁷ O konzonantnih sklopih v slovenščini je pisala Orožen (2003: 503–510), popis konzonantnih sklopov v osrednjecerkljanskem narečju pa je pripravila Kenda-Jež (2009).

¹⁸ Soglasniška premena kot posledica soglasniške spremembe je vezana na premeno soglasnika z drugim soglasnikom (prim. Šekli 2014: 29). Največ sprememb so doživeli zvočniki (Logar 1996: 30).

¹⁹ Vsi zgledi so prikazani v fonetični transkripciji (ne glede na poenostavljen način zapisa posameznih primerov v izhodiščnih besedilih).

²⁰ Dvojnica ob švapani obliki (govor v Mežici, Črni in na Javorju); slišati je izgovor trdega *l* pod vplivom štajerskega narečja, zlasti pri starejših govorcih (Zorko 2009: 16).

'pɔ:kawɔ 'pokalo', *g'wu:x* 'gluh'; opozorjeno je, da lahko posledično v različnih oblikah iste besede pride do menjavanja *l* in *w*,²¹ npr. *'šu:əwa*, *'šu:əle* 'šola, šole' (Zorko 2009: 37). Trdi *l* sicer preide v *l*, v edninskih deležnikih moškega spola pa se v štajerski in panonski narečni skupini tudi vokalizira v *o*, *u* ali *a*: *g'le:do* 'gledal', *'la:izu* 'lezel', *p'le:sa* 'plesal',²² posebnost je razvoj *-il* > *ü:y/ü*, npr. *lo'vü:u/lo'vü:* 'lovil' (P; Zorko 1998: 30),²³ možna je tudi onemitev zvočnika *l*, npr. *'rɛe:k* 'rekel' (Zorko 2009: 187). V štajerski narečni skupini je pred zadnjimi vokali prisoten trdi *l*, npr. *'lâ:s* 'las', *'lo:nc* 'lonec', ta značilnost pa se, kot ugotavlja Zinka Zorko (2009: 16), lahko prenese tudi v mejne koroške govore. Palatalni *l'* otrdi (*l' > l*) v vseh treh narečnih skupinah, npr. *k'lu:č* 'ključ' (K, Š), *pər'jo:tɕ* 'prijatelj'²⁴ (K), *'vola* 'volja' (P), pri tem pa se lahko sekundarni *lj* (< *lɔj*) v panonski narečni skupini tudi ohrani: *'zelje* 'zelje' (Zorko 1998: 67). Omenjen je nalikovni *l* v samostalniku *'kâmel* 'kamen' (P) (Zorko 1998: 92). Končni *-l* se v koroških in štajerskih govorih po analogiji izgovarja tudi v im. ed., npr. *s'tal* 'stol', *'val* 'vol' in *s'tu:ɔl* 'stol' (Zorko 2009: 86, 153). Nenaglašeni *-li-* v koroškem narečnem prostoru preide v *-i-* (*'wɛ:iko* 'veliko', *'kɛ:iko* 'koliko', *'tɛ:iko* 'toliko'; Zorko 2009: 53; Zorko 1995: 333). Iz gradiva je razviden pester razvoj samoglasniškega *ɕ*; v koroških narečjih preide v *o:u* (*'pɔ:ux* 'polh', *'sɔ:uza* 'solza', *'bo:uxa* 'bolha', *'wo:uk* 'volk', *'wo:una* 'volna'), v štajerskih v *a:u* (*'ba:uxa* 'bolha', *'sa:uza* 'solza', *'va:uk* 'volk') ali *u:* (*'pu:nim* 'polnim', *'tu:čem* 'tolčem', *'vu:k* 'volk', *'ču:n* 'čoln'), možen pa je celo izgovor *-ol-* v primerih *čɔ:ln* 'čoln' in *mol'či:m* 'molčim' (Zorko 2009: 203). V panonskem prostoru je zabeležen le prehod *ɕ > u* (*'vu:k* 'volk'). Omenjen je prehod *-əl, -əlɔj > -ɕ*, npr. *'kazɕ* 'kozel' (K), *'u:osɕ* 'osel', *'kâ:šɕ* 'kašelj' (Š). Vokoid *ɕ* se v vseh treh narečnih skupinah pojavlja v prevzetih besedah, npr. *'fo:ŋɕ* 'fangelj; zidarska zajemalka', *'kancɕ* 'kancelj; prižnica' (K), *'fo:sɕ* 'sod' (Š), *'mântɕ* 'mantel; plašč' (P).

²¹ Posledica je tudi analogično menjavanje na mestih, kjer etimološko ni utemeljeno, kar Z. Zorko omenja pri govoru Strojne na Koroškem, npr. *na 'gwa:li* 'na glavi' (Zorko 2009: 37).

²² Koletnik (2008: 16) za prekmurščino navaja razvoj končnega *-l* v naglašnem položaju v *-u*, v nenaglašnem v *-o*, na Dolinskem tudi v *-u/-u*.

²³ Podrobneje o razvoju deležnika *-l* v haloškem narečju v Zorko (1998: 30), v Žetincih v Zorko (1998: 92).

²⁴ Zorko (2009: 52) za vzhodnopodjunski govor navaja, da se tak *l* (iz *l'*) praviloma ne premenjuje z *w*, za nezvočnikom pa postane zlogotvoren. Prav tako ugotavlja (Zorko 2009: 52), da se v skupnih imenih *lj* ohrani (*'pu:əlje* 'polje').

Tabela 2: Razvojne značilnosti fonema /l, l'/

Fonem /l, l'/	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
švapanje: /l > w/ (pred zadnjimi vokali, pred konzonanti, pred pavzo)	'di:əwawa/'di:əwaa 'delala' g'wux 'gluh' 'me:twə 'metla' 'pɔ:kawɔ 'pokalo' 'šu:əwa 'šola' (vendar 'šu:əle 'šole') š'wa 'šla' (š'la pod vplivom štaj. nar.) we'si:əwa 'vesela'		
/l > l > o/u/a/ ü:u/ü/ø (v edninskem deležniku za moški spol)		g'lɛ:do 'gledal' 'la:izu 'lezel'	'ša:o 'šel' 'nesa 'nesel' lo'vü:u/lo'vü: 'lovil' 'rɛ:k 'rekel'
prisoten trdi /l/ (pred zadnjimi vokali)		'lâ:s 'las' 'la:š 'laž' 'lo:nc 'lonec' s'kâ:la 'skala'	
/l' > l/	k'lu:č 'ključ' k'ro:l 'kralj' pɔ'r'jo:tʃ 'prijetelj' p'lu:če 'pljuča' 'wɔla 'volja' 'zɛ:le 'zelje' 'zɛmla 'zemlja'	d're:imlem 'dremam' k'lu:č 'ključ' k'râ:l 'kralj' 'zi:ɛle/'zɛ:le/'za:ile 'zelje' 'zɛ:mla/'zi:emla 'zemlja'	'kašel 'kašelj' 'lüt:cki 'ljudski, tuj' m'râvla 'mravlja' 'vɔla 'volja'
ohranjen sekundarni /lj/ (< /lɔj/)			'zelje 'zelje'
nalikovni /l/			'kâmel 'kamen'
-l po analogiji tudi v im. ed. (namesto -u)	s'tal 'stol' 'val 'vol'	s'tu:ɔl 'stol'	
nenaglašeni -li- > -i-	'kɛ:ikɔ 'koliko' 'tɛ:ikɔ 'toliko' 'wɛ:ikɔ 'veliko'		

Fonem / (l, l')	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
samoglasniški l̥ > o:u/a:u/u:/ol	'bo:uxa 'bolha' 'sɔ:uza 'solza' 'wo:uk 'volk' 'wo:una 'volna'	'ba:uxa 'bolha' 'sa:uza 'solza' 'va:uk 'volk' 'pu:nim 'polnim' 'tu:čem 'tolčem' 'vu:k 'volk' 'ču:n 'čoln' 'čɔ:ln 'čoln' mol'či:m 'molčim'	'vu:k 'volk'
-əl, -əl̥j > -l̥	'kazl̥ 'kozel' pər'jo:t̥l̥ 'prijatelj'	'u:osl̥ 'osel' 'vɔ:gl̥ 'vogel' 'kã:s̥l̥ 'kašelj'	
l̥ v prevzetih besedah	'fo:ŋgl̥ 'fangelj, zidarska zajemalka' 'kanc̥l̥ 'kancelj, prižnica'	'fo:s̥l̥ 'sod'	'mãntl̥ 'mantel, plašč'

Fonem r (r')

Zvočnik *r* se v Dravski dolini izgovarja uvularno – gre za t. i. jezičkov ali uvularni *r* (v fonetični transkripciji označen kot *ř*),²⁵ npr. 'řoka 'roka', 'ře:bře 'rebra' (Zorko 1998: 211; Zorko 2009: 53; Zorko 1995: 24). Z. Zorko za štajersko narečno skupino omenja konzonantne sklope iz dveh zvočnikov, pri katerih *r* ostane nespremenjen: -rl > -r ('där: 'drl', u'mär: 'umrl', 'žär: 'žrl'), -rv > -r ('čär 'črv'), -rv > -rf ('čär:f 'črv', o'bär:f 'obrv'). Z gradivom potrjuje disimilacijsko spremembo v koroški narečni skupini *r-r* > *l-r* > *w-r* > *ø-r*, npr. *gartroža* > 'go:tärža 'vrtnica' (Zorko 1995: 104); do izpada vibranta *r* pride tudi v primeru *martrati* > 'mo:trat (Zorko 2009: 87), *r-r* > *r-ø*: *xerberge* > 'x̥:rpøge, *praprot* > p'ro:pot (Zorko 2009: 87). Opazna je disimilacija *r-r* > *ɹ-r*: *farmoštär* > 'fajmoštär (Zorko 1995: 24) in premet *pr* > *rp*: *kär'pi:wa* 'kopriva' (Zorko 1995: 104). V vseh treh narečnih skupinah je ohranjen *r* v sklopih *črě-*, *žrě-/žgrě-*: *črěšna/č'ri:šna* 'češnja', *žg're:be* 'žrebe' (K), *č're:šja* 'češnja', *ž're:be* 'žrebe' (Š), *č're:šjalč're:šja* 'češnja', *ž're'bę:* 'žrebe' (P). Omenjeno je, da palatalni *r'* v slovenščini razpade v

²⁵ Tudi *r* (prim. Kenda-Jež 2014).

prvotna elementa ($r + j$)²⁶ in na koncu besede otrdi: $g'no:r$, $g'no:rja$ 'denar, denarja' (K) (Zorko 2009: 53). Za panonski narečni prostor je navedeno, da moški samostalniki na $-r$ ne podaljšujejo osnove z $-j$: $čev'lâ:ra$ 'čevljarja', $gospo'dâ:ra$ 'gospodarja', $me'sâ:ra$ 'mesarja' (Zorko 2009: 257).

Tabela 3: Razvojne značilnosti fonema r (r')

Fonem r (r')	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
$r > ř$	$'roka$ 'roka' $'ře:bře$ 'rebra'		
$-rl > -r$		$'dər:/dɑ:r$ 'drl' $u'mər:$ 'umrl' $'žər:$ 'žrl'	
$-rv > -r$		$'čər$ 'črv'	
$-rv > -rf$		$'čər:f$ 'črv' $o'bər:f$ 'obrv'	
$r-r > l-r > w-r > \emptyset-r$	$gartroža >$ $'go:tərža$ 'vrtnica'		
$r-r > \emptyset-r$	$martrati >$ $'mo:trat$		
$r-r > r-\emptyset$	$praprot >$ $p'ro:pot$		
$r-r > j-r$	$farmoštər >$ $'fajmoštər$		
$pr > rp$	$kər'pi:wa$ 'kopriwa'		
$črě-, žrě-/žgrě-$	$č'rešna/č'ri:əšna$ 'češnja' $č'ri:əva$ 'črevo' $žg're:be$ 'žrebe' $žg'rebļ$ 'žebelj'	$č're:jšja$ 'češnja' $ž're:be$ 'žrebe'	$č're:šja/č're:išja$ 'češnja' $ž're'bę:$ 'žrebe'
$r' > r$	$g'no:r$, $g'no:rja$ 'denar, denarja'		$gospo'dâ:r$, $gospo'dâ:ra$ 'gospodar, gospodarja'

²⁶ O razpadu medsamoglasniškega $*r' > rj$ podrobneje piše Greenberg (2002: 107), ki izpostavi, da je tipološko »na to spremembo mogoče gledati kot na prvo v vrsti sprememb, ki so odpravile nasprotje med navadnimi in mehкими soglasniki v slovenščini in kajkavščini«, pri čemer je njen rezultat oblikoglasna premena $r - rj$.

Fonem *n* (*n'*)

Pri obravnavi koroških in štajerskih govorov je omenjeno, da ima zvočnik *n* položajno varianto *ŋ* pred mehkonebniki, npr. *'Aŋka* 'Anka', *'ja:ŋga* 'njega' (K) (Zorko 2009: 53; Zorko 1998: 129), *'eŋk'ra:t* 'enkrat', *'ja:ŋga* 'njega' (Š) (Zorko 1995: 263), ter da je prisotna sekundarna nazalizacija, npr. *m'la:ŋko* 'mleko' (K), *m'laiŋko* 'mleko' (Š). Sekundarni nosnik *n* je omenjen tudi v primerih, kot so *'buntara* 'butara', *'špran'ci:rat* 'sprehajati', *'ston'di:rat* 'študirati' (K) (Zorko 2009: 87), *'to:ŋnčti* 'tolči', *'s'ko:ŋza* 'solza', *'go:ŋnčati* 'golčati' (P) (Zorko 1998: 107; Zorko 2009: 289), pri čemer se pojavlja v legi za vokalom in pred konzonantom. V vseh treh narečnih skupinah so podani primeri za rinezem s sledmi za nekdanji nosni *ɛ*, npr. *'mɛ:sɲc/'mi:ɛsɲc* 'mesec', *'pa:jenk* 'pajek', *'pa:jenčna* 'pajčevina' (K); *'me:senc/'me:isɲc* 'mesec', *'po:jɛŋk* 'pajek', *'po:iŋčijna* 'pajčevina' (Š), *'mɛ:isenc* 'mesec' (P). Za koroško področje so omenjeni naslednji pojavi: prehod *-ənj*, *-ən*, *-ni* > *ŋ*, kar je ponazorjeno s primeri *'agŋ* 'ogenj', *'g'ro:bŋ* 'graben', *'ko:pŋla* 'kapnila' (Zorko 2009: 87); analogični *n* iz sedanjške osnove v nedoločniku *'na:pŋt* 'napeti', *'začŋt* 'začeti' (Zorko 1995: 229) ter podaljševanje osnove z *-n-* v primerih, kot so *'Jakana* 'Jake', *'Lukana* 'Luke', *'k're:mpŋna* 'kremplja' (Zorko 2009: 53; Zorko 1995: 333). Zlasti pester je razvoj palatalnega *n'*. Po podatkih v raziskavah Z. Zorko je *n'* ohranjen v Porabju (značilen je npr. za števanovski govor): *n'jiva*, *s'vinja*, *'ka:menje* (Zorko 1998: 107; Zorko 2009: 289), v vseh treh narečnih skupinah pa so izpričani primeri, ko *n'* izgubi bodisi nazalni element (*n' > j*) – npr. *'kqo:ji* 'konji', *s'wi:je* 'svinja', *'li:zaje* 'lizanje' (K); *s'vi:ja/s'vi:i:ja* 'svinja', *'ka'me:je* 'kamenje', *'ko're:je* 'korenje', *'ji:i:va* 'njiva', *'lu:ukja/'lo:ukja/'lü:kja* 'luknja' (Š); *'k're:gaje* 'kreganje', *'jiva* 'njiva' (P) – bodisi palatalni element (*n' > n*): *'ni:va* 'njiva', *'lu:kna* 'luknja', *'k'ni:ga* 'knjiga', *'agŋ* 'ogenj' (K); *'lu:kna* 'luknja', *'vu:oŋŋ/'uo:iŋŋ* 'ogenj' (Š); *'oŋen* 'ogenj', *'k'ni:ga* 'knjiga' (P). Za štajersko in panonsko narečno skupino je ob navedenem značilen tudi prehod *n' > j*,²⁷ npr. *'ka'mie:je* 'kamenje', *'ji:va* 'njiva'. Omenjen je prehod sklopa *-pl-* > *-pn-*, npr. *'ko:pna* 'kaplja' (Š) (Zorko 1995: 263).

²⁷ Gre za rahlo nazalni glas. Koletnik (2008: 16) za prekmurščino ugotavlja, da se nazalnost na Dolinskem že izgublja in se palatalni *n'* izgovarja kot nosnjeni drsnik *ʃ*.

Tabela 4: Razvojne značilnosti fonema *n* (*n'*)

Fonem <i>n</i> (<i>n'</i>)	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>n</i> > <i>ŋ</i> (pred <i>k</i> , <i>g</i>)	' <i>Aŋka</i> 'Anka' ' <i>ja:ŋga</i> 'njega'	' <i>eŋk'rat</i> 'enkрат' ' <i>ja:ŋga</i> 'njega'	
sekundarni <i>n</i> (za vokalom in pred konzonzantom)	' <i>m'la:iŋko</i> 'mleko' ' <i>buntara</i> 'butara' ' <i>špran'ci:rat</i> 'sprehajati' ' <i>šton'di:rat</i> 'študirati'	' <i>m'la:iŋko</i> 'mleko' ' <i>no:uŋge</i> 'noge' ' <i>vi'no:uŋgrad</i> 'vinograd'	' <i>gō:uŋčati</i> 'golčati' ' <i>s'ko:uŋza</i> 'solza' ' <i>to:uŋčti</i> 'tolči'
rinezem (sled nosnega <i>ɛ</i>)	' <i>mē:sŋc/'mi:əsŋc</i> 'mesec' ' <i>pa:jenk</i> 'pajek' ' <i>pa:jenčna</i> 'pajčevina'	' <i>me:senc/'me:isŋc</i> 'mesec' ' <i>po:jenk</i> 'pajek' ' <i>po:iŋčŋna</i> 'pajčevina'	' <i>mē:isenc</i> 'mesec'
<i>-ənj</i> , <i>-ən</i> , <i>-ni-</i> > <i>ŋ</i>	' <i>agŋ</i> 'ogenj' ' <i>g'ro:bŋ</i> 'graben' ' <i>ko:pŋla</i> 'kapnila'		
analogični <i>n</i>	' <i>na:pŋt</i> 'napeti' ' <i>začŋt</i> 'začeti'		
podaljševanje osnove z <i>-n-</i>	' <i>Jakana</i> 'Jake' ' <i>Lukana</i> 'Luke' ' <i>k're:mpŋna</i> 'kremplja'		
<i>n'</i>			' <i>n'jiva</i> ' <i>s'vinja</i> ' <i>ka:menje</i>
<i>n'</i> > <i>j</i>	' <i>kqo:ji</i> 'konji' ' <i>s'wi:je</i> 'svinja' ' <i>li:zaje</i> 'lizanje'	' <i>s'vi:ja/s'vi:ija</i> 'svinja' ' <i>ka'me:je</i> 'kamenje' ' <i>ko're:je</i> 'korenje' ' <i>ji:i:va</i> 'njiva' ' <i>lu:ukja/'lo:ukja/</i> ' <i>lū:kja</i> 'luknja'	' <i>k're:gaje</i> 'kreganje' ' <i>jiva</i> 'njiva'
<i>n'</i> > <i>n</i>	' <i>k'ni:ga</i> 'knjiga' ' <i>lu:kna</i> 'luknja' ' <i>ni:va</i> 'njiva'	' <i>lu:kna</i> 'luknja'	' <i>k'ni:ga</i> 'knjiga' ' <i>o:gen</i> 'ogenj'
<i>n'</i> > <i>ĵ</i>		' <i>ka'mie:je</i> 'kamenje'	' <i>ji:va</i> 'njiva'
<i>-pl-</i> > <i>-pn-</i>		' <i>ko:pna</i> 'kaplja'	

Fonem *m*

Specifičen razvoj zvočnika *m* je značilen zlasti za panonsko področje; v gradivu je izpostavljen prehod izglasnega *-m* > *-n*, npr. z *b'râton* 'z bratom', *'dêlan* 'delam' (Zorko 1998: 92).²⁸ V koroškem in tudi štajerskem narečnem prostoru je izpričan razvoj *-n* (< *m*) v *-ŋ*: *'sê:dŋ* 'sedem', *sŋ* 'sem' (K) (Zorko 1995: 25), *'sêe:dŋ* 'sedem', *sŋ* 'sem' (Š) (Zorko 1995: 262). Pri nosniku *m* je v panonskem prostoru prisotnih več diferenciacij konzonantnih sklopov: *mn* > *vn* (*v'no:uŋo* 'mnogo'), *mn* > *fn* (*f'nu:go* 'mnogo'), *mn* > *ml* (*'pa:umlem* 'pomnim', *'po:umliti* 'pomniti'). Slednja premena je izpričana tudi v koroškem prostoru (*'pu:əmlem* 'pomnim'; Zorko 2009: 37; *'tamlɔ* 'temno'; Zorko 1995: 206).

Tabela 5: Razvojne značilnosti fonema *m*

Fonem <i>m</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>-m</i> > <i>-n</i> (> <i>ŋ</i>)	<i>'sê:dŋ</i> 'sedem' <i>sŋ</i> 'sem'	<i>'sêe:dŋ</i> 'sedem' <i>sŋ</i> 'sem'	<i>z b'râton</i> 'z bratom' <i>'dêlan</i> 'delam'
<i>mn</i> > <i>vn</i>			<i>v'no:uŋo</i> 'mnogo'
<i>mn</i> > <i>fn</i>			<i>f'nu:go</i> 'mnogo'
<i>mn</i> > <i>ml</i>	<i>'pu:əmlem</i> 'pomnim' <i>'tamlɔ</i> 'temno'		<i>'pa:umlem</i> 'pomnim' <i>'po:umliti</i> 'pomniti'
<i>mr</i> > <i>br</i>	<i>b'ro:mər</i> 'mramor'		<i>'nebre</i> 'ne more'
<i>vm</i> > <i>xm</i>		<i>vm'reti</i> > <i>xm'reti</i> 'umreti'	<i>vm'reti</i> > <i>xm'reti</i> 'umreti'
<i>m-m</i> > <i>n-m</i>	<i>'ni:əmo</i> 'mimo' (< <i>měmo</i>)		
sekundarni <i>m</i> (pred labiali)	<i>'tumpast</i> 'top' <i>'žomft</i> 'saft'	<i>'žomft</i> 'saft'	<i>'dɔ:umbati</i> 'dolbsti'
<i>-un-</i> > <i>-mn-</i>	<i>'žomna</i> 'žolna'	<i>'zamna</i> 'žolna' <i>'pamn</i> 'poln' <i>'vamna</i> 'volna'	
<i>um</i> > <i>mu</i>			<i>'mujti</i> 'umiti'

²⁸ Za prekmurščino velja, da se končni *-m* zamenjuje z *-n*, ohranjen pa je v porabščini (Koletnik 2008: 16).

Prehod *mr* > *br* je značilen za panonsko in koroško področje (*'nebre* 'ne more'; Zorko 2009: 226; *b'ro:mər* 'mramor'; Zorko 1995: 109), prehod *vm* > *xm* pa druží panonsko in štajersko narečno skupino (*vm'reti* > *xm'reti*; Zorko 1998: 46; Zorko 2009: 182). Za koroški prostor je omenjena disimilacija *m-m* > *n-m*, npr. *'ni:əmo* 'mimo' (< *měmo*). Sekundarni *m* je evidentiran v položaju pred labiali, npr. *'tumpast* 'top', *'žomft* 'saft' (K) (Zorko 2009: 87), *'žomft* 'saft' (Š) (Zorko 1995: 263), *'dɔ:ɯmbati* 'dolbsti' (P) (Zorko 1998: 107). Izpostavljen je prehod *-un-* > *-mn-*, npr. *'žamna* 'žolna', *'pamn* 'poln', *'vamna* 'volna' (Š) (Zorko 1998: 141; Zorko 1995: 262), *'žomna* (K) (Zorko 1995: 206). Za panonsko področje je omenjen premet konzonanta in vokala: *um* > *mu* (*'mujti* 'umiti'; Zorko 1998: 92).

Fonem *j* (j)

Najbolj posplošena značilnost fonema *j* je pojav sekundarnega ali parazitskega *j* (*i*),²⁹ ki se v različnih govorih pojavlja v položaju za vokalom in pred dentalom (*d*, *t*, *c*, *s*, *z*, *n*), tudi pred šumevcem (*ž*, *š*), velarom *g*, labialom *p*. Nekaj primerov: *g'ro:ɨzdje* 'grozdje', *'bɛ:ɨžj* 'beži', *'gɔ:ɨda* 'goda', *'ɔjɨŋ* 'ogenj' (K); *'lo:jpa* 'lopa', *'pu:jsla* 'postelja', *'u:ɔjɨŋ* 'ogenj', *g'ru:ɨzdje* 'grozdje', *'pa:jjska* 'pazduha', *'vu:jstər* 'oster', *'vo:js* 'voz', *'pɔ:jp* 'pob; fant', *'duɔ:jst* 'dosti', *'fɔ:jtrati* 'futrati; hraniti', *za'ža:jgati* 'zažagati' (Š); *Halo'ža:jnke* 'Haložanke', *'za:jdni* 'zadnji', *ž'ga:jnki* 'žganci', *'fu:jtrati* 'futrati; hraniti', *'mujcek* 'mucek', *os'tajnki* 'ostanki' (P). Naslednja značilnost je protetični *j*,³⁰ tipičen za koroški in štajerski prostor, npr. *'jiskat* 'iskati', *'jigwa/'jəgwa* 'igla', *'jime/'jəme* 'ime' (K), *'ji:šem* 'iščem', *'ji:en* 'en', *'ji:ati* 'iti' (Š). Za panonsko narečno skupino so značilni raznoliki prehodi zvočnika *j* v druge foneme, npr. *j* > *d*/*dž* pred zadnjimi vokali, tudi pred *e*³¹ (*'d'āblan* 'jablana', *tr'd'ɛ:* 'trije', *'d'a:jca* 'jajce'; *bod'žāti se* 'bati se < bojati se'; *'džāboko* 'jabolko', *'džo:ɯkati* 'jokati', *'zeldže* 'zelje'), *j* > *g* (*lid'ge:* 'ljudje', *gem'lɛo* 'jemljejo', *bo'gi:n se* 'bojim se'), *j* > *k* (*vlas'ke:* 'lasje'), *j* > *t* pred nezvenečimi konzonanti in pred sprednjimi vokali (*'ve:ɨt'e* 'veje'). V štajerski narečni skupini *-j* onemi v velelniku, npr. *'pi:* 'pij', *u'mi:* 'umij', *z'li:* 'zlij' (Zorko 2009: 187), v koroških govorih izginja *-j* v prislovih, npr. *u'če:ra* 'včeraj', *z'gu:ada* 'zgodaj' (Zorko 1995: 108).

²⁹ Zorko omenja tudi izraze novonastali *j*, novi *j*, prehodni *j*, vrinjeni *j*.

³⁰ Protetični glas je najpogosteje drsnik (*j*, *v*), ki samoglasniško vzglasje spremeni v soglasniško (prim. Šekli 2014: 46).

³¹ »/.../ če je pred *j* zvočnik ali če je *j* v začetku besede« (Zorko 1998: 106).

Tabela 6: Razvojne značilnosti fonema *j* (*i*)

Fonem <i>j</i> (<i>i</i>)	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
sekundarni/ parazitski <i>j/i</i> (za vokali in pred dentali <i>d, t, c, s,</i> <i>z, n,</i> šumevcema <i>ž, š,</i> velarom <i>g,</i> labialom <i>p</i>)	<i>g'ro:izdje</i> 'grozdje' <i>'be:ži</i> 'beži' <i>'go:ida</i> 'goda' <i>'o:ign</i> 'ogenj'	<i>'lo:jpa</i> 'lopa' <i>'pu:jsla</i> 'postelja' <i>'u:ojgn</i> 'ogenj' <i>g'ru:jzdje</i> 'grozdje' <i>'pa:jjska</i> 'pazduha' <i>'vu:jstər</i> 'oster' <i>'vo:js</i> 'voz' <i>'po:jp</i> 'pob, fant' <i>'du:ojst</i> 'dosti' <i>'fo:jtrati</i> 'futrati, hraniti' <i>za'za:jgati</i> 'zažagati'	<i>Halo'za:jnke</i> 'Haložanke' <i>'za:jdni</i> 'zadnji' <i>ž'ga:jnki</i> 'žganci' <i>'fu:jtrati</i> 'futrati, hraniti' <i>'mujcek</i> 'mucek' <i>os'tajniki</i> 'ostanki'
proteza <i>j</i>	<i>'jiskat</i> 'iskati' <i>'jigwa/'jəgwa</i> 'igla' <i>'jime/'jəme</i> 'ime'	<i>'ji:šem</i> 'iščem' <i>'ji:ən</i> 'en' <i>'ji:əti</i> 'iti'	
<i>j > d'/dž</i> (pred zadnjimi vokali, tudi pred <i>e</i>)			<i>'d'āblan</i> 'jablana' <i>t'ṽ'd'e</i> 'trije' <i>'d'a:jca</i> 'jajce' <i>bod'žāti se</i> 'bati se < bojati se' <i>'džāboko</i> 'jabolko' <i>'džo:ukati</i> 'jokati' <i>'zeldže</i> 'zelje'
<i>j > g</i>			<i>lid'gē:</i> 'ljudje' <i>gem'ləo</i> 'jemljejo' <i>bo'gi:n se</i> 'bojim se'
<i>j > k</i>			<i>vlas'kē:</i> 'lasje'
<i>j > t'</i> (pred nezvonečimi konzonanti in pred sprednjimi vokali)			<i>'ve:it'e</i> 'veje'
<i>-j/-i > ø</i>	<i>u'če:ra</i> 'včeraj' <i>z'gu:ada</i> 'zgodaj'	<i>'pi:</i> 'pij' <i>u'mi:</i> 'umij' <i>z'li:</i> 'zlij'	

Fonema *v* (*w/u*), *f*

Zobnoustnični zvočnik *v* je v koroškem narečnem prostoru ponekod prisoten pred vokali in pred *r* ter *l*, npr. *'vi:no* 'vino', *v'rē:me* 'vreme', *'vli:āčem*

‘vlečem’ (Zorko 2009: 87), sicer pa je značilen prehod v bilabialni glas ($v > w/\underline{u}$), npr. *'wi:no* ‘vino’ (Zorko 2009: 52), *'u:so:k* ‘vsak’, *'o:uca* ‘ovca’, *p'rau* ‘prav’, *'siu* ‘siv’ (Zorko 2009: 88). Dvoustnični \underline{u} je prisoten tudi v štajerskem prostoru, npr. *ba'xa:u* ‘bahav’, *p'ra:u* ‘prav’ *p'ra:uda* ‘pravda’ (Zorko 2009: 186, 193). Fonem v lahko pred sprednjimi vokali preide v j ; pojav je značilen za koroški in panonski prostor: $-vi-$ > $-ji-$: *ta p'ra:ji* ‘ta pravi’, *pos'ta:jim* ‘postavim’ (K) (Zorko 2009: 37); *brada'ji:ca* ‘bradavica’, *k'ra'va'ji:ca* ‘krvavica’ (P) (Zorko 2009: 274). Ob tem se lahko pojavi prehod $-vi-$ > $-j-$ (na Koroškem $-wi-$ > $-i-$) v ponaglasni legi: *'i:lojca* ‘ilovica’, *s'li:vojca* ‘slivovica’ (P) (Zorko 2009: 274); *p'ra:ila/p'ra:ila* ‘pravila’, *zap'ra:ila* ‘zapravila’ (K) (Zorko 2009: 53; Zorko 1995: 57, 333). V koroškem narečnem prostoru se pojavlja proteza w pred vokalom u in o , npr. *'Wu:rx* ‘Urh’, *'woni* ‘oni’ (Zorko 2009: 53, 94), tudi \underline{u} pred u (*'uučít se* ‘učiti se’, *'uužgat* ‘užgati’; Zorko 2009: 88), medtem ko je za štajerski in panonski prostor značilna proteza v pred u , \underline{u} ($< u$), o , npr. *'vo:ura* ‘ura’, *'vuo:če* ‘oče’, *'vü:ihal/vü:xo* ‘uho’, *'vü:iste* ‘usta’, *'vü:pati se* ‘upati si’ (Š); *'vü:ra* ‘ura’, *'vü:xa* ‘uho’ (P). Fonem v zaradi izgube zvenečnosti na vzglasju, izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki prehaja v f , kar je značilnost štajerskega in panonskega prostora, npr. *f'či:era* ‘včeraj’, *f'sá:k* ‘vsak’, *sode'lá:fka* ‘sodelavka’, *'da:rf* ‘drv’, *'čər:f* ‘črv’ (Š); *'ofca* ‘ovca’, *'čy:f* ‘črv’ (P); prehod je značilen tudi za predlog v : *f'xi:šo* ‘v hišo’. Na Štajerskem se predponski $u-$ izgovarja kot v : *v'bi:ti* ‘ubiti’, *v'mi:ti* ‘umiti’ (Zorko 2009: 190), v panonskem prostoru pa tak v izkazuje prehod v f (*f'čiti* ‘učiti’; Zorko 1998: 77). Vzglasni $v-$ lahko onemi pred zaporniki, npr. *p'ro:šat* ‘vprašati’ (K), onemitev pa je izkazana tudi za izglasni $-v$, kar se pokaže v prislovu *do'mo:* ‘domov’ (P). Z. Zorko pri narečnem razvoju fonema v omenja tudi naslednje premene štajerskega in panonskega prostora: $vl > bl$ (*č're:bli* ‘čevlji’ (Š); *č're:bli* ‘čevlji’ (P)); $vv > xv$ (x *'vâ:si* ‘v vasi’ (Š); x *'vodo* ‘v vodo’ (P)); $vm > xm$ (x *'mi:ti* ‘umiti’, x *'mərla* ‘umrla’ (Š); x *'mesto* ‘v mesto’, *v'mrli > x'mrli* ‘umrli’ (P)); $vr > xr$ (x *'ro:stava* (P)); $-tv-$ > $-tb-$ (*že'ni:tba* ‘ženitev’ (Š)); v štajerskem prostoru je bila opažena premena $v-v > b-b$: *'bē:bərca* ‘veverica’ (Zorko 1995: 295).

Pri razvoju zobnoustničnega pripornika f Z. Zorko posebej izpostavlja, da glas ni praslovanskega izvora³² in da se pojavlja v onomatopejah ter prevzetih besedah, npr. *'farfra* ‘frfra’, *'fo:ra* ‘fora; šala’ (Zorko 2009: 88; Zorko 1995: 112). V štajerskem in panonskem narečnem prostoru, kot je bilo že omenjeno, nezveneči f zamenjuje zveneči v ($f < v$), npr. *fp'rā:ša* ‘vpraša’.

³² Tujejezični $*f$ se je pri prevzemanju besedja v najstarejšem obdobju zamenjeval z ustničnikom $*p$, npr. stvnem. *affo* ‘opica’ > psl. **opъ* ‘opica’ (Šekli 2014: 53).

Tabela 7: Razvojne značilnosti fonemov v (w/ɥ), f

Fonema v (w/ɥ), f	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
v > w/ɥ (v se ohranja pred vokali in pred r, l)	'wi:no 'vino' 'u'so:k 'vsak' 'oɥ:ca 'ovca' 'p'raɥ 'prav' 'siɥ 'siv' 'vi:no 'vino' 'v'rɛ:me 'vreme' 'v'li:ɛčem 'vlečem'	ba'xa:ɥ 'bahav' p'ra:ɥ 'prav' p'ra:ɥda 'pravda'	
v/w > j (pred sprednjimi vokali), npr. -vi-/wi- > -ji-	ta p'ra:ji 'ta pravi' pos'ta:jim 'postavim'		brada'lji:ca 'bradavica' k'ɣva'lji:ca 'krvavica'
-vi-/wi- > -j/-i-	p'ra:ila 'pravila' zap'ra:ila 'zapravila'		'i:lojca 'ilovica' s'li:vojca 'slivovica'
proteza w pred u, o	'Wu:rx 'Urh' 'woni 'oni'		
proteza ɥ pred u	'ɥučit se 'učiti se' 'ɥužgat 'užgati'		
proteza v pred u, ü (< u), o		'vo:ɥra 'ura' 'vuo:če 'oče' 'vü:ɣha/'vü:xo 'uho' 'vü:iste 'usta' 'vü:pati se 'upati si'	'vü:ra 'ura' 'vü:xa 'uho'
v- > f-		f'či:era/f'čɛ:ri 'včeraj' f'sâ:k 'vsak' f'ča:s 'včasih' fp'râ:ša 'vpraša'	
-v > -f		'da:rf 'drv' 'čə:r:f 'črv'	'čɣ:f 'črv'
v > f (izguba zvonečnosti)		sode'lâfka 'sodelavka'	'oɥca 'ovca'
predlog v > f		f'xi:šo 'v hišo'	f'xi:šo 'v hišo'

Fonema <i>v</i> (<i>w/u</i>), <i>f</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>u-</i> > <i>v-</i>		<i>v'bi:ti</i> 'ubiti' <i>v'mi:ti</i> 'umiti'	
<i>u-</i> (pred nezvenečimi nezvočniki) > <i>v-</i> > <i>f-</i>			<i>f'čiti</i> 'učiti'
<i>v-</i> > \emptyset (pred zaporniki)	<i>p'ro:šat</i> 'vprašati'		
<i>-v</i> > \emptyset			<i>do'mo:</i> 'domov'
<i>vl</i> > <i>bl</i>		<i>č're:bli</i> 'čevlji'	<i>č're:bli</i> 'čevlji'
<i>vv</i> > <i>xv</i>		<i>x 'vã:si</i> 'v vasi'	<i>x 'vodo</i> 'v vodo'
<i>vm</i> > <i>xm</i>		<i>x'mi:ti</i> 'umiti' <i>x'mərla</i> 'umrla'	<i>x'mrli</i> 'umrli' <i>x 'mesto</i> 'v mesto'
<i>vr</i> > <i>xr</i>			<i>x'rɔ:stava</i>
<i>-tv-</i> > <i>-tb-</i>		<i>ž'ni:tba</i> 'ženitev'	
<i>v-v</i> > <i>b-b</i>		<i>'bɛ:bərca</i> 'veverica'	

Fonema *p*, *b*

Zveneči glasovi na koncu besede in pred nezvenečimi konzonanti v narečjih in tudi v knjižnem jeziku izgubljajo zven, kar pomeni, da zveneči *b* prehaja v nezveneči *p* (govorimo o asimilaciji po zvonečnosti),³³ npr. *'zipka* 'zibka', *'zop* 'zob' (K); *'bu:ɔp* 'krompir', *'o:pčina* 'občina' (Š); *g'rop* 'grob' (P); pri tem se pogostost nezvenečega glasu poveča (Zorko 2009: 88). Med analiziranimi govori je izjema le števanovski govor v Porabju, v katerem je *-b* pred pavzo ohranjen (Zorko 1998: 106). V panonski narečni skupini je prisoten tudi prehod *b* > *f*, npr. *'fū:rkle* 'burkle' (Zorko 1998: 16). V štajerski narečni skupini se pojavljata sekundarna glasova *p* (*'apca* 'ovca'; Zorko 1998: 141) in *b* (*'čoubdim se* 'čudim se'; Zorko 1998: 141). Sklop *pt* se v koroških narečjih olajša v *t* (*'tica* 'ptica'; Zorko 2009: 88), *-br-* pa v *-r-* (*'da:ra/'da:rã* 'dobra' Zorko 2009: 88; Zorko 1995: 26). V panonskih

³³ Pri asimilaciji po zvonečnosti gre najpogosteje za prilikovanje nezvočnikov stičnemu glasovnemu okolju v poziciji sredi besede (medglasje) ali pred premorom (v izglasju) (prim. Šekli 2014: 40).

narečjih *pt* prehaja v *ft* (*f'tič* 'ptič'; Zorko 1998: 54), zabeležen pa je tudi premet konzonanta in vokala *ub-* > *bu-* (*'bujti* 'ubiti'; Zorko 1998: 92).

Tabela 8: Razvojne značilnosti fonemov *p, b*

Fonema <i>p, b</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>b > p</i> (asimilacija po zvenečnosti)	<i>'zipka</i> 'zibka' <i>'zop</i> 'zob'	<i>'bu:op</i> 'krompir' <i>'o:pčina</i> 'občina'	<i>g'rop</i> 'grob'
ohranjenost <i>-b</i> pred pavzo			+ ³⁴ (števanovski govor)
<i>b > f</i>			<i>'fū:rkle</i> 'burkle'
sekundarni <i>p</i>		<i>'apca</i> 'ovca'	
sekundarni <i>b</i>		<i>'čoubdijm</i> se 'čudim se'	
<i>pt > t</i>	<i>'tica</i> 'ptica'		
<i>pt > ft</i>			<i>f'tič</i> 'ptič'
<i>-br-</i> > <i>-r-</i>	<i>'da:ra</i> / <i>'da:ra</i> 'dobra'		
<i>ub-</i> > <i>bu-</i>			<i>'bujti</i> 'ubiti'

Fonema *t, d*

Zveneči *d* na koncu besede in pred nezvenečimi konzonanti izgubi zven: *d > t*,³⁵ npr. *'ka:t* 'kad', *'potka* 'podkev', *'sɔ:t* 'sod' (K) (Zorko 2009: 88); *'zi:t* 'zid' (Š) (Zorko 2009: 153). Ohranjenost izglasnega *-d* je pred pavzo značilna za števanovski govor (Zorko 1998: 106). Primarna sklopa *dl* in *tl* sta ohranjena v koroški narečni skupini, npr. v ziljščini; Z. Zorko je zabeležila primere, kot so *'mɔdłt*, *'mɔdlim* 'moliti, molim', *'madłt* 'moliti', *'je:dwu* *'li:əs* 'jedlov les' (Zorko 2009: 37, 88). Sekundarna sklopa *dl* in *tl* sta v koroščini ohranjena (lahko kot *dw* oz. *tw*), npr. v deležnikih *'se:dwa* 'sedla', *'p'le:tw*a 'pletla', *'k'ro:dwa*/*'k'ro:dla* 'kradla', *'po:dla* 'padla' (Zorko 2009: 37, 89). V štajerskih narečjih sta *dl* in *tl* lahko ohranjena (*'bu:ɔ:dla* je 'bodla je', *'ja:ɔ:dla* 'jedla', *'pã:dla* 'padla'; Zorko 2009: 164) ali ne (*'bu:ɔ:la* 'bodla', *'je:la* 'jedla', *'pã:la* 'padla'; Zorko 2009: 175, 193), v panonskih pa

³⁴ Z znakom [+] je nakazana prisotnost pojava, kadar v razpravah ni podanih posebnih ponazarjalnih zgledov.

³⁵ Posledično se poveča pogostost konzonanta *t* (Zorko 2009: 88).

se olajšata v *l*, npr. *'jela* 'jedla', *p'lela* 'pletla', *z'bola* 'zbodla' (Zorko 1998: 16, 46, 54).³⁶ V štajerskem in panonskem prostoru najdemo tudi premeno *dl > bl* (*b'le:tva* 'dleto' (Š); *b'le:tvo* 'dleto' (P)). Za vse tri narečne skupine so značilne diferenciacije *tl > kl* (*na k'li:əxo* 'na tleh', *k'lo:čjt* 'tlačiti' (K); *'puo:kļ/'puo:kle* 'potlej', *na k'le:x/nā:kle* 'na tleh', *k'lā:čim* 'tlačim', *'mi:ekla* 'metla' (Š); *'pu:okle* 'potlej', *k'lā* 'tla' (P)), *dl > gl* (*g'li:ətwa* 'dleto', *g'lo:n* 'dlan' (K); *g'lā:ka* 'dlaka' (Š); *g'lē:tva* 'dleto' (P)) in *dn > gn* (*> n/g*), npr. *g'no:r* 'denar', *'pugn* 'poldan', *'nəs* 'danes' (K); *g'nā:r* 'denar', *do'pa:ugne* 'dopoldan', *p're:gji* 'prednji' (Š); *g'nes* 'danes', *'pe:gŋ* 'pedenj' (P); v panonskem prostoru je bila ob tem zabeležena še premena *dn > dm*, npr. *s're:dmi* 'srednji' (Zorko 1998: 31). Za koroščino je evidentirana olajšava tričlenskega konzonantnega sklopa *stn > sn*, npr. *'ma:sna* 'mastna', *'žo:lošna* 'žalostna' (Zorko 2009: 88), olajšava začetnega *tk- > k-*, npr. *'koj* 'takoj' (Zorko 1995: 110), ter sekundarna pojavitev glasu *d*, npr. v samostalniku *s'tēe:zda* 'steza' (Zorko 2009: 89). Za štajersko narečje so značilne premene *tn > kn* (*k'nā:la/k'nā:lo* 'tnalo'; Zorko 2009: 171, 190), *zr > zdr* (*zd'rēe:la* 'zrela'; Zorko 1995: 265) in *-zd- > -z-* (*'pā:zuxa* 'pazduha'; Zorko 2009: 190). Zgolj v panonski narečni skupini sta bili zabeleženi še premeni *tm > km* (*k'mica* 'tema'; Zorko 1998: 107) in *sv > stv* (*st'va:ura* 'svora, sora'; Zorko 1998: 107).³⁷

Tabela 9: Razvojne značilnosti fonemov *t, d*

Fonema <i>t, d</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>d > t</i> (asimilacija po zvenečnosti)	<i>'ka:t</i> 'kad' <i>'potka</i> 'podkev' <i>'so:t</i> 'sod'	<i>'zi:t</i> 'zid'	
ohranjenost <i>-d</i> pred pavzo			+ (števanovski govor)
ohranjenost primarnih <i>dl, tl</i>	<i>'mođłt, 'mođlim</i> 'moliti, molim' <i>'je:dwu 'li:əs</i> 'jedlov les'		
ohranjenost sekundarnih <i>dl, tl</i>	<i>'se:dwa</i> 'sedla' <i>p'le:twa</i> 'pletla' <i>k'ro:dwa/k'ro:dla</i> 'kradla' <i>'po:dla</i> 'padla'	<i>'buo:dla</i> 'bodla' <i>'ja:jdla</i> 'jedla' <i>'pā:dla</i> 'padla'	

³⁶ O poenostavitvi sklopov *tl, dl* prim. tudi Greenberg (2002: 91–92).

³⁷ *Svora oz. sora* je »močnejši drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza« (SSKJ²).

Fonema <i>t, d</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
sekundarni <i>dl</i> > <i>l, tl</i> > <i>l</i>		<i>'bu:ɔla</i> 'bodla' <i>'je:la</i> 'jedla' <i>'pâ:la</i> 'padla'	<i>'jela</i> 'jedla' <i>'plela</i> 'pletla' <i>'z'ɔla</i> 'zbodla'
<i>dl</i> > <i>bl</i>		<i>b'le:tva</i> 'dleto'	<i>b'le:tvo</i> 'dleto'
<i>tl</i> > <i>kl</i>	<i>na k'li:əxo</i> 'na tleh' <i>k'lo:čjt</i> 'tlačiti'	<i>'pu:ɔkɫ/'pu:ɔkle</i> 'potlej' <i>na k'le:x/'nâ:kle</i> 'na tleh' <i>k'lâ:čim</i> 'tlačim' <i>'mi:ekla</i> 'metla'	<i>'pu:okle</i> 'potlej' <i>k'lâ</i> 'tla'
<i>dl</i> > <i>gl</i> -	<i>g'li:ətwa</i> 'dleto' <i>g'lo:n</i> 'dlan'	<i>g'ɫâ:ka</i> 'dlaka'	<i>g'le:tva</i> 'dleto'
<i>dn</i> > <i>gn</i> (> <i>n/g</i>)	<i>g'no:r</i> 'denar' <i>'pugŋ</i> 'poldan' <i>'nəs</i> 'danes'	<i>g'nâ:r</i> 'denar' <i>do'pa:ugne</i> 'dopoldan' <i>p're:gji</i> 'prednji'	<i>g'nes</i> 'danes' <i>'pe:gŋ</i> 'pedenj'
<i>dn</i> > <i>dm</i>			<i>s're:dmi</i> 'srednji'
<i>stn</i> > <i>sn</i>	<i>'ma:sna</i> 'mastna' <i>'žo:lɔsna</i> 'žalostna'		
<i>tk-</i> > <i>k-</i>	<i>'koj</i> 'takoj'		
sekundarni <i>d</i>	<i>s'tɛe:zda</i> 'steza'		
<i>zr</i> > <i>zdr</i>		<i>zd'rɛe:la</i> 'zrela'	
<i>tn</i> > <i>kn</i>		<i>k'nâ:la/k'nâ:lo</i> 'tnalo'	
<i>-zd-</i> > <i>-z-</i>		<i>'pâ:zuxa</i> 'pazduha'	
<i>tm</i> > <i>km</i>			<i>k'mica</i> 'tema'
<i>sv</i> > <i>stv</i>			<i>st'va:ura</i> 'svora, sora'

Fonemi *k, g, x*

V koroških govorih se nezveneči mehkonobni zapornik *k* lahko pomakne v grlo (Zorko 1998: 179) in tako nastane nezveneči grlni zapornik, ki je v fonetični transkripciji označen s *q*,³⁸ izpričan je prehod *kd* > *d*, npr. *'du:əj* 'kdo' (Zorko 2009: 89), ohranjeni pa so tudi rezultati druge praslovanske palatalizacije (*k* > *c*), npr. *w 'ræci* 'v roki' (Zorko 2009: 37).

³⁸ Lahko tudi s *ʔ* ali *q* (prim. Kenda-Jež 2014: 29).

Raziskovalka palatalizirane oblike opaža tudi v panonski narečni skupini, npr. *sr'ma:ct'e* 'siromaki' (Zorko 1998: 106, 187).³⁹ Zanja so značilne tudi naslednje premene: *kc > fc* (*f'cu:j* 'kcoj; zraven'; Zorko 2009: 227), *kt > št* (*s'to:* 'kdo'; Zorko 1998: 54) ter *ške > št'e* (*'muošt'e* 'moške'; Zorko 1998: 107). Tričlenski konzontančni sklop *skl* se v koroščini olajša v *sl* (*s'lɛe:da/ s'lɛ:da* 'skleda'; Zorko 2009: 89; Zorko 1995: 27), *kw* pa lahko preide v *kl* (*'ci:ərkl'a* 'cerkev'; Zorko 1995: 57); prisoten je prehod *tj > k*, npr. *'kɛ:dn/ 'kɛ:dn* 'teden' (Zorko 2009: 89; Zorko 1995: 27). Slednje je značilno tudi za štajerski prostor, npr. *t'ra:iki/t're:ki* 'tretji', *'ka:ɪdn/'kɛ:dn* 'teden' (Zorko 2009: 171, 202).

Zveneči mehkonebni zapornik *g* pred nezvenečimi konzonanti in na koncu besede izgubi zven (*g > k*), npr. *'bu:ək* 'bog', *s'ni:ək/s'ne:ik* 'sneg' (Zorko 2009: 89, 153), ohrani pa se v števanovskem govoru. V koroških govorih se končni zveneči velar *-g* lahko premenjuje s *-x*, npr. *'bu:əx* 'bog', *b'ri:əx* 'breg', *p'ra:x* 'prag' (Zorko 2009: 37, 94), značilna je sekundarna palatalizacija velarov *g > j/i*, npr. *d'ru:ji* 'drugi', *'nɔo:je* 'noge', *'rɔo:je* 'roge', *po'mo:j* 'pomagaj'; *d'ru:iga* 'drugega' (Zorko 2009: 37, 53),⁴⁰ protetični *g*-, npr. *g'ni:wa* 'njiva' (Zorko 2009: 53), ter prehod *gl > l* (*glix > 'lix*, *glej > 'lej*; Zorko 1995: 111). Samostalnik *hruška* ima ohranjeno različico z vzglasnim *g*:- *g'ruška*.⁴¹ Velar *g* lahko pred *e* preide v *d'*, kar je značilnost panonskih govorov, npr. *'ənd'eo* 'angel' (Zorko 1998: 106), sklop *gd* pa se olajša v *g* (npr. *'nɛgi* 'nekje'; Zorko 1998: 67).

Za mehkonebni pripornik *x* Zinka Zorko navaja, da se v koroškem prostoru pojavlja kot proteza *h̃* pred zadnjimi vokali, npr. *'h̃a:ɪda* 'ajda', *'h̃uta* 'uta' (Zorko 2009: 89), tudi proteza *x*, npr. *'xani* 'oni' (Zorko 1995: 205), podobno v štajerskih govorih (pred *a*, *o*, *i*), npr. *'xɔo:dər* 'postelja', *'xi:ɪn/xi:n* 'inje' (Zorko 1995: 266, 295). Pestrejši razvoj je evidentirala v panonski narečni skupini, v kateri lahko vzglasni in izglasni *x* onemita, npr. *'la:če* 'hlače', *'li:ža* 'hiša', *'rien* 'hren', *g'ra* 'grah' (Zorko 1998: 91, 107;

³⁹ »[...] pred nekdanjo množinsko končnico *-i*, ki jo je kasneje zamenjala moška končnica *-je*; ta se izgovarja za nezvenečimi soglasniki kot mehki *-t'e*, za zvenečimi pa kot mehki *-d'e*« (Zorko 1998: 106).

⁴⁰ Drugotna oz. narečna palatalizacija velarov je značilna tudi za gorenjsko narečno skupino (prim. Orožen 2003: 503). Škofic (2001: 36) ugotavlja, da je mehčanje mehkonebnikov *k*, *g*, *x* v *č*, *j*, *š* pred sprednjima vokaloma *i* in *e* lahko v posameznih gorenjskih govorih redko, pojavlja se zgolj izjemoma oz. je vezano na zgolj nekaj besed (torej je leksikalizirano).

⁴¹ V psl. sta bili različici **grūša* in **krūša* 'hruška'. Slovenska različica *hruška* je nastala v osrednjih slovenskih narečjih iz oblike *kruška* (Snoj 2015). O prehodu *kr > xr* tudi v Ramovš (1924: 231).

Zorko 2009: 275), lahko pa *x* preide v *j*, npr. *pr'žienaj* 'pri ženah', *'mōja* 'muha', *no'je:t* 'noht', *st'ra:j* 'strah' (Zorko 1998: 107; Zorko 2009: 275);⁴² pogoste so tudi premene konzonantnih sklopov, npr. *xč* > *šč* (*'nišče/'ni:šče* 'nihče', *š'čerka* 'hčerka', *'šče:jš* 'hočeš'; Zorko 1998: 67; Zorko 2009: 275), pri čemer se lahko tak *šč* še naprej olajša v *č*- (*'či:* 'hči', *'niše* 'nihče'; Zorko 1998: 16, 77),⁴³ *xt* > *ft* (*f'teti* 'hoteti', *'šift* 'šiht; delo'; Zorko 1998: 20, Zorko 2009: 244),⁴⁴ *xt* > *št* (*š'teja* 'hotel'; Zorko 1998: 54, 77, 257). Na Koroškem je opazila prehod *xt* > *st* (*s'te:t* 'hoteti'; Zorko 2009: 89).

Tabela 10: Razvojne značilnosti fonemov *k, g, x*

Fonemi <i>k, g, x</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>k</i> > <i>q</i> (pomik glasu v grlo)	+		
<i>kd</i> > <i>d</i>	<i>'du:aj</i> 'kdo'		
<i>k</i> > <i>c</i> (palatalizirane oblike)	<i>w 'ræci</i> 'v roki'		<i>sr'ma:ct'e</i> 'siromaki'
<i>kc</i> > <i>fc</i>			<i>f'cuj</i> 'kcoj, zraven'
<i>kt</i> > <i>št</i>			<i>š'tq:</i> 'kdo'
<i>ške</i> > <i>št'e</i>			<i>'muošt'e</i> 'moške'
<i>kw</i> > <i>kl</i>	<i>'ci:ærkla</i> 'cerkev'		
<i>skl</i> > <i>sl</i>	<i>s'lɛ:da/s'lɛ:da</i> 'skleda'		
<i>tj</i> > <i>k</i>	<i>'kɛ:dn/'kɛ:dn</i> 'teden'	<i>t'ra:iki/t'rɛ:ki</i> 'tretji' <i>'ka:jdɛ/'kɛ:dn</i> 'teden'	
<i>g</i> > <i>k</i> (asimilacija po zvonečnosti)	<i>'bu:ək</i> 'bog' <i>s'ni:ək</i> 'sneg'	<i>s'ne:ik</i> 'sneg'	
ohranjenost - <i>g</i> pred pavzo			+ (števanovski govor)

⁴² To se zgodi na koncu besede pri sklonskih morfemih in sredi besede med vokali. Možna je tudi redukcija takega *j*, npr. *st'ra:* 'strah' (Zorko 2009: 275). Koletnik (2008: 16) poudarja, da prekmurščina velarnega pripornika *x* ne pozna, saj ali onemi ali preide v *j*.

⁴³ Asimilacija *xč*- > *šč*- > *č*- je prisotna tudi na Koroškem, npr. *'či:æra* 'hči' (Zorko 2009: 89), ob tem pa je zabeležen tudi prehod *xč* > *šč* > *š*, npr. *'nəšj* 'nihče' (Zorko 2009: 89).

⁴⁴ Premena je zabeležena tudi v štajerskem narečnem prostoru, npr. *f'te:ti* 'hoteti'.

Fonemi <i>k, g, x</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>-g > -x</i>	<i>'bu:əx</i> 'bog' <i>'b'ri:əx</i> 'breg' <i>'p'ra:x</i> 'prag'		
<i>g > j/ĭ</i> (sekundarna palatalizacija velarov)	<i>d'ru:ji</i> 'drugi' <i>'nɔo:je</i> 'noge' <i>'rɔo:je</i> 'roge' <i>po'mo:j</i> 'pomagaj' <i>d'ru:iġa</i> 'drugega'		
proteza <i>g</i>	<i>g'ni:wa</i> 'njiva'		
ohranjenost različice z <i>g-</i>	<i>g'ruška</i> 'hruška'		
<i>g</i> (pred <i>e</i>) > <i>d'</i>			<i>'ānd'eo</i> 'angel'
<i>gd > g</i>			<i>'nġe:i</i> 'nekje'
<i>gl > l</i>	<i>'lix</i> 'glih, ravno' <i>'leĭ</i> 'glej'		
proteza <i>h̃</i> (pred zadnjimi vokali)	<i>'h̃a:iġa</i> 'ajda' <i>'h̃uta</i> 'uta'		
proteza <i>x</i> (pred <i>a, o, tudi i</i>)	<i>'xaniġ</i> 'oni'	<i>'xɔo:dər</i> 'postelja' <i>'xi:iġn/'xi:n</i> 'inje'	
<i>x > ø</i>			<i>g'ra</i> 'grah' <i>'la:če</i> 'hlače' <i>'i:ža</i> 'hiša' <i>'rien</i> 'hren'
<i>x > j (> ø)</i>			<i>pr̥</i> 'žienaj 'pri ženah' <i>'mōja</i> 'muha' <i>st'ra:j/st'ra:</i> 'strah' <i>no'jġe:t</i> 'noht'
<i>xč > šč > (č/š)</i>	<i>'či:əra</i> 'hči' <i>'nəšġ</i> 'nihče'		<i>'niščel/'ni:iščġe</i> 'nihče' <i>š'čerka</i> 'hčerka' <i>'šġe:iš</i> 'hočeš' <i>'či:</i> 'hči' <i>'niše</i> 'nihče'
<i>xt > ft</i>		<i>f'tġe:ti</i> 'hoteti'	<i>f'tġe:ti</i> 'hoteti' <i>'šift</i> 'siht, delo'
<i>xt > št</i>			<i>š'tġeja</i> 'hotel'
<i>xt > st</i>	<i>s'tġe:t</i> 'hoteti'		

Fonemi *c*, *z*, *s* in *č*, *ž*, *š*

Za fonem *c* v analiziranih narečnih skupinah ni zabeleženega posebnega razvoja. Zveneča *z* in *ž* v položaju na koncu besede in pred nezvenečimi konzonanti izgubljata zvonečnost: *z* > *s* (*'mi:s* 'miz' (K), *'je:js* 'jez' (Š); Zorko 2009: 89, 153), *ž* > *š* (*'k'ri:š* 'križ', *'tɛe:ška* 'težka' (K), *'nu:oš* 'nož' (Š), *'k'riš* 'križ' (P); Zorko 2009: 89, 153; Zorko 1998: 92). V panonski narečni skupini predlog *z* pred *j* (< *n*) prehaja v *ž*, npr. *ž 'ji:in* 'z njim' (Zorko 1998: 20), izpričan pa je tudi prehod *sc* > *fc*, npr. *'pofco* 'poscal' (Zorko 1998: 16). V štajerskih govorih je bil evidentiran prehod *sc* > *xc*, npr. *'koxcj* 'kosci', *'p'ro:xcj* 'prasci' (Zorko 1995: 266). Zanimiv je razvoj konzonantnega sklopa *šč* – ta je lahko ohranjen, npr. v prleščini in prekmurščini (*'i:ščen* 'iščem', *na 'tešče*, *'pi:išče* 'pišče' (P); Zorko 1998: 54), lahko pa se disimilira v *xč* (*'pixče* 'pišče' (P); Zorko 1998: 77, Zorko 2009: 257) ali *št* (*'kūšt'er* 'kuščar' (P); Zorko 1998: 107). V vseh analiziranih narečnih skupinah je prisotna tudi olajšava *šč* > *š*, npr. *'go:ša* 'gošča', *'i:šem* 'iščem', *'piše* 'pišče', *'k'li:aše* 'klešče' (K) (Zorko 2009: 37, 89); *'k'leiše* 'klešče', *'go:ša* 'gošča', *'i:šem* 'iščem', *'lu:šit* 'luščiti', *og'ni:iše* 'ognjišče' (Š) (Zorko 1998: 129; Zorko 2009: 143, 153, 164); *'i:šen* 'iščem' (P) (Zorko 1998: 16, Zorko 2009: 275). V panonskem prostoru lahko nastane tudi drugotni sklop *šč* (< *xč*), npr. *'šče:n* 'hočem', *'ščerka* 'hčerka' (Zorko 1998: 77, 91). V štajerski narečni skupini sta bili zabeleženi premeni *st-* > *št-* (*'št'ro:k* 'strok'; Zorko 2009: 190) in *čb* > *žb* (*'ž'bɛ:la* 'čebela', *'ž'bo:u* 'čebula'; Zorko 2009: 193), v koroščini pa *sk* > *šk* (*'šk'ri:ja* 'skrinja'; Zorko 1995: 27). Za koroški prostor je bilo izpostavljeno tudi štekanje, tj. značilni *š* pri kazalnih zaimkih in prislovih,⁴⁵ npr. *'šati/šɛti* 'ta', *'šata* 'ta', *'š'netre* 'tu notri', *'štam* 'tam' (Zorko 2009: 38, 94; Zorko 1995: 112).⁴⁶ V vseh treh opazovanih narečnih skupinah sta ohranjena sklopa *črě-*, *žrě-* (na Koroškem se v sklop vrine še *g*: *žgrě-*), npr. *'č'rɛšna/č'ri:ašna* 'češnja', *'čres/č'ri:əs* 'čez'; *'žg're:be* 'žrebe' (K) (Zorko 2009: 53); *'č're:išja/č'ra:išja/č're:šja* 'češnja', *'čre'pi:ja* 'črepinja', *'ž're:be/ž'ri:ebe* 'žrebe' (Š) (Zorko 2009: 153, 164, 175); *'č'rɛ:šja/č're:išja* 'češnja', *'žre'bɛ:* 'žrebe' (P) (Zorko 1998: 16, 19, 31).

⁴⁵ Po Štrekljevem mnenju naj bi *š-* prevzeli po hiperredukciji iz oblike *vidiš* (> *viš* > *š*) (Zorko 2009: 38), Ramovš pa *š-* pojasnjuje z redukcijo členka *še* (> *šə* > *š-*) (Zorko 1995: 112).

⁴⁶ Več primerov najdemo pri Benko (<https://www.narecna-bera.si/>).

Tabela 11: Razvojne značilnosti fonemov *c, z, s* in *č, ž, š*

Fonemi <i>c, z, s</i> in <i>č, ž, š</i>	Koroška narečna skupina	Štajerska narečna skupina	Panonska narečna skupina
<i>z > s</i> (asimilacija po zvenečnosti)	' <i>mi:s</i> 'miz'	' <i>je:js</i> 'jez'	
<i>ž > š</i> (asimilacija po zvenečnosti)	' <i>k'ri:š</i> 'križ' ' <i>tɛ:ška</i> 'težka'	' <i>nu:ɔš</i> 'nož'	' <i>k'riš</i> 'križ'
predlog <i>z</i> pred <i>j</i> (<i>< n</i> ') > <i>ž</i>			<i>ž</i> ' <i>ji:in</i> 'z njim'
<i>sc > xc</i>		' <i>koxcɨ</i> 'kosci' ' <i>p'ro:xcɨ</i> 'prasci'	
<i>sc > fc</i>			' <i>pɔfco</i> 'poscal'
<i>šč</i>			' <i>i:ščen</i> 'iščem' na ' <i>tešče</i> ' <i>pi:išče</i> 'pišče'
<i>šč > xč</i>			' <i>pixč</i> 'pišče'
<i>šč > št</i>			' <i>küšt'er</i> 'kuščar'
<i>šč > š</i>	' <i>go:ša</i> 'gošča' ' <i>i:šem</i> 'iščem' ' <i>piše</i> 'pišče' ' <i>k'li:əše</i> 'klešče'	' <i>k'lejš</i> 'klešče' ' <i>go:ša</i> 'gošča' ' <i>i:šem</i> 'iščem' ' <i>lu:šit</i> 'luščiti' <i>og'ni:iše</i> 'ognjišče'	' <i>i:šen</i> 'iščem'
<i>xč > šč</i>			<i>š'čɛ:n</i> 'hočem' <i>š'čerka</i> 'hčerka'
<i>st- > št-</i>		<i>št'ro:k</i> 'strok'	
<i>čb > žb</i>		<i>ž'bɛ:la</i> 'čebela' <i>ž'bo:u</i> 'čebula'	
<i>sk > šk</i>	<i>šk'ri:ja</i> 'skrinja'		
štekanje (značilni <i>š</i> pri kazalnih zaimkih in prislovih)	' <i>šɛti/šəti</i> 'ta' ' <i>šəta</i> 'ta' <i>š'tam</i> 'tam' <i>š'nɛtre</i> 'tu notri'		
<i>črě-, žrě-</i>	<i>č'rešna/č'ri:əšna</i> 'češnja' <i>čres/č'ri:əs</i> 'čez'	<i>č're:išja/č'ra:išja</i> <i>č're:šja</i> 'češnja' <i>č're'pi:ja</i> 'črepinja' <i>ž're:be/ž'ri:ebe</i> 'žrebe'	<i>č're:šja/č're:išja</i> 'češnja' <i>ž're'bɛ:</i> 'žrebe'
<i>žgrě-</i>	<i>žg're:be</i> 'žrebe'		

Ugotovitve

Analiza kaže, da je največ sprememb konzonantov opaznih pri zvočnikih *l* in *v* ter da so pogoste premene konzonantnih sklopov. Nekateri pojavi so prisotni v govorih vseh treh narečnih skupin, npr. $l' > l$, $n' > j$, $n' > n$, rinezem, sekundarni *j*, $tl > kl$, $dl > gl$, $dn > gn$, $šč > š$, drugi z ozirom na dostopno gradivo povezujejo po dve narečni skupini, npr. koroške in štajerske govore ($n > \eta$, protetična glasova *j* in *g*, $tj > k$) ali štajerske in panonske ($\text{ʃ} > u$, $n' > \text{ʃ}$, $v > f$, $vl > bl$, $vm > xm$, $tl > l$, $dl > l$, $dl > bl$) ali koroške in panonske ($-m > -n$, $mn > ml$, $-vi- > -j-$). Nekaterne značilnosti razvoja konzonantov pa so prisotne na manjšem geografskem področju in niso značilne za celotno narečno skupino, npr. ohranjanje zvonečnosti v izglasju v števanovskem govoru. Kot specifično koroške značilnosti se kažejo npr. švapanje, uvularni *r*, $k > q$ in štekanje. Zabeležene posebnosti štajerskega prostora so npr. sekundarni *p*, sekundarni *b*, značilen razvoj konzonantnih sklopov ($tn > kn$, $-zd- > -z-$, $čb > žb$). V panonskem prostoru pa je ohranjen *n'*, opazen je pester razvoj zvočnika *j* ($j > g$, $j > k$, $j > d'$, $j > d\text{ž}$, $j > t'$), različni prehodi konzonantov ali njihova redukcija ($b > f$, $x > j$, $x > \emptyset$), ohranjen je sklop *šč*, prisotne so tudi različne premene konzonantnih sklopov, npr. $mn > vn/fn$, $mr > br$, $tm > km$, $kc > fc$, $xt > št$, $xč > šč$. Iz razprav lahko razberemo, da je Zinka Zorko ob pogostih glasoslovnih pojavih navajala in ponazarjala tudi redkejše, dotlej še nezabeležene in nepojasnjene značilnosti razvoja konzonantov.

Sklep

V prispevku so na podlagi raziskav dialektologinje Zinke Zorko preverjene značilnosti razvoja konzonantov v slovenskem severnem, severovzhodnem in vzhodnem prostoru. Uporabljeno je bogato jezikoslovno gradivo iz avtoričinih treh znanstvenih monografij (Zorko 1995, Zorko 1998, Zorko 2009), v katerih so sistematično po jezikovnih ravninah prikazani izsledki terenskih raziskav, praviloma vezanih na govore v posameznih krajih (npr. Strojni na Koroškem, Pernicah, Mlakah; Hočah, Ponikvi, Pišecah; Radomerščaku, Cankovi, Andovcih). Osredinila sem se na avtoričin prikaz razvoja konzonantov in narečnih posebnosti konzonantnih sestavov v koroški, štajerski in panonski narečni skupini. Njihova klasifikacija in analiza sta omogočili izpostavitve specifik posameznih narečij in govorov (npr. pojava švapanja, sekundarne palatalizacije in rinezma, razvoja protetičnih

glasov, poenostavitve konzontančnih sklopov) ter olajšali primerjavo med različnimi narečnimi sistemi. Ugotovljeno je, da raziskovalka na konzontančne značilnosti bolj ali manj podrobno opozarja tudi v razpravah, ki so sicer vezane na neglasoslovno tematiko, npr. stavbarsko izrazje (Zorko 2009: 83–92). Podaja temeljne in pomembne razločevalne konzontančne značilnosti, ob tem pa je iz gradiva mogoče razbrati tudi dodatne konzontančne značilnosti, ki jih avtorica (predvidoma zaradi drugih vsebinskih poudarkov in/ali omejitve prostora ob objavi) posebej ne omenja (npr. ob opozorilu na preglas $a > e$ za palatalnimi soglasniki v strojinskem govoru razpoznamo tudi prehod $sk > šk$: *š'ku:ərje* 'skorja'; Zorko 2009: 37). To pomeni, da je v prispevkih Zinke Zorko prisotno bogato narečno gradivo lahko tudi izhodišče za nadaljnje raziskave. Posebej zanimivo je bilo opazovanje raziskovalkininega načina podajanja znanstvenih dognanj, ki razkriva njeno senzibilnost, zaznavanje potankosti in predanost svojemu delu. Ugotovljeno je, da so v njenih razpravah izpostavljeni tudi dragoceni podatki, npr. o pogostosti posameznih prvin in njihovi generacijsko vezani rabi.

Zinka Zorko je zapustila bogat popis narečne dediščine, ki nas v digitalni dobi ob hitrem jezikovnotehnološkem razvoju in težnji po čim hitrejšem iskanju informacij nagovarja, da ga predstavimo tudi v spletni obliki oz. preoblikujemo in pripravimo za spletne prikaze glasoslovnih značilnosti posameznih narečij.⁴⁷

Literatura

Anja BENKO, *Narečna bera*. Dostopno na: <https://www.narecna-bera.si/koroska-narecja/nekatero-temeljne-znacilnosti-koroskih-narecij> (pridobljeno 10. 10. 2022).

Marc L. GREENBERG, 2002: *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Aristej.

Marko JESENŠEK, 2022: Zinka Zorko in Pleteršnikovi dnevi. *Narečno besedje slovenskega jezika. V spomin na akademikinjo Zinko Zorko*. (Zora, 148). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Karmen KENDA - JEŽ, 2014: Fonetična transkripcija. *Slovenski lingvistični atlas 1* (SLA 1). Spletna izdaja. Dostopno na portalu Fran: https://fran.si/150/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-1/datoteke/SLA1_Foneticka-transkripcija.pdf (pridobljeno 10. 10. 2022).

–, 2009: Soglasniški sklopi v cerkljanskem narečju, *Jezikoslovni zapiski* 15/1–2, 141–172.

⁴⁷ O interaktivnem prikazu jezikovnega gradiva na podlagi urejenih podatkovnih zbirk in posebej o pripravi interaktivnega *Slovenskega lingvističnega atlasa* prim. Škofic (2013).

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. (Zora, 12). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. (Zora, 60). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

Tine LOGAR, 1996: Konzonantni sistemi v slovenskih narečjih. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 30–35.

Martina OROŽEN, 2003: Konzonantski sklopi v slovenskem jeziku. *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. (Zora, 26). Maribor: Slavistično društvo. 503–510.

Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Marko SNOJ, 2015: *Slovenski etimološki slovar*. Spletna izdaja. Dostop 10. 10. 2022 na: www.fran.si.

SSKJ²: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja Spletna izdaja, 2014. Dostop na: www.fran.si (pridobljeno 10. 10. 2022).

Matej ŠEKLI, 2014: *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov I: Od praindoevropščine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2009: Merila določanja mej med slovenskimi narečji in podnarečji. *Slovenska narečja med sistemom in rabo*. (Obdobja, 26). Ur. Vera Smole. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 291–318.

Jožica ŠKOFIC, 2013: Priprava interaktivnega Slovenskega lingvističnega atlasa, *Jezikoslovni zapiski* 19/2, 95–111.

– –, 2001: *Govorica jih izdaja. Skica govora kovaške Krope*. Kropa: Tomco.

Zinka ZORKO, 1995: *Narečna podoba Dravske doline*. (Piramida, 3). Maribor: Kulturni forum.

– –, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. (Zora, 6). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2009: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. (Zora, 64). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

KONSONANTISCHE MERKMALE DES KÄRNTNERISCHEN, STEIRISCHEN UND PANNONISCHEN DIALEKTRAUMES (AM BEISPIEL DES MATERIALS VON ZINKA ZORKO)

Ausgehend von der Forschung der Dialektologin Zinka Zorko werden im Beitrag Merkmale der Konsonantenentwicklung in den nördlichen, nordöstlichen und östlichen Gebieten Sloweniens unter die Lupe genommen. Die Betrachtung erfolgt anhand des reichhaltigen Sprachmaterials, veröffentlicht in drei wissenschaftlichen Monographien

von Zinka Zorko (1995, 1998 und 2009). Der Fokus liegt auf ihren Ausführungen zur Konsonantenentwicklung und zu den dialektalen Besonderheiten einzelner Konsonantensysteme, die der kärntnerischen, steirischen sowie der pannonischen Dialektgruppe eigen sind. Die Klassifizierung und Analyse von Zorko ermöglichen, Besonderheiten einzelner Dialekte und Mundarten hervorzuheben und Vergleiche zu ziehen, zumal sie sowohl Gemeinsamkeiten als auch wesentliche konsonantische Unterscheidungsmerkmale festlegte, so z. B. die Erhaltung der Stimmhaftigkeit am Wortende in der Mundart des Ortes Števanovci. Als spezifische kärntnerische Merkmale kann man folgende nennen: „švapanje“, (d. h. die Aussprache des *l* als bilabiales *ʋ* vor den hinteren Vokalen), die Entwicklung des uvularen *ř*; der Übergang von *k* zu *q*. Spezifische Merkmale des steirischen Raumes sind das sekundäre *p*, das sekundäre *b*, die typische Entwicklung von Konsonantenclustern (*tn > kn*, *-zd- > -z-*, *čb > žb*). Spezifisch für den pannonischen Raum sind das erhaltene palatale *n'*, verschiedene Entwicklungen des j-Gleitlautes (*j > g*, *j > k*, *j > d'*, *j > dž*, *j > t'*), die Übergänge *b > f* und *x > j* (auch die Entwicklung von *x > ø*), der erhaltene Cluster *šč*, Veränderungen in den Konsonantenclustern (*mn > vn/fn*, *mr > br*, *tm > km*, *kc > fc*, *xt > št*, *xč > šč*). Besonders interessant war die Beobachtung der Art und Weise, wie Zorko ihre wissenschaftlichen Ergebnisse präsentierte, was von ihrer Sensibilität, ihrem Sinn für Details und ihrem Engagement für die Forschungsarbeit zeugt. Ferner wurde festgestellt, dass Zinka Zorko wertvolle Daten über die Häufigkeit der einzelnen Phänomene und ihre generationengebundene Verwendung hervorheben wusste.